

Déri Balázs

Sprevit thorum coniugalem A Szent Imre-Alleluja egy intertextusa

Latin szakos hallgatóm, Somogyi Szilvia 2008-as szakdolgozatának¹ témavezetése közben az ún. XIV. századi krónikakompozíció részét alkotó, a XIV. század első évtizedeiben írt ún. budai minorita krónika 182. fejezetének egy latin nyelvű fordulatához párhuzamként javasoltam a *Sprevit thorum coniugalem* rímes Szent Imre-Alleluja-vezeték figyelembevételét. A színvonalas dolgozat, mely nyomtatásban is megjelent,² azt vizsgálja, hogy a krónikakompozíció 181–211. fejezete, melynek négy, tartalmilag elkülönülő része van, nyelvileg-stilisztikailag egységesnek tekinthető-e, ill. lehet-e az esetleges különbözőségek miatt különböző szerzőket bizonyítani.³ A latin nyelvi jelenségek gondos filológiai vizsgálata alapján arra a józan belátásra jut, hogy: „pusztán a filológiai vizsgálat alapján az, hogy a krónikarész szövege több szerző alkotása lenne, nem bizonyítható.”

Déri Balázs (Budapest) zenetudós, klasszika-filológus, középkorkutató, az ELTE BTK Latin Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára és Vallástudományi Központjának mb. vezetője.

A szövegrész elejének irodalmi megformálásához tartoznak az egyébként —úgy tűnik— a minorita krónikában máshol alig előforduló bibliai utalások. A mérvadó szövegkiadás⁴ a 181. fejezethez⁵ Eccli=Sir 46,1 és Ps 82,11 szövegeit idézi, Somogyi Szilvia a 182. fejezetben még a 1Rg 11,3–4-re is fölfigyel.⁶ Egy esetleges liturgikus párhuzam ehhez az irodalmiassághoz járulhatna hozzá.⁷

Kun Lászlóról írja a krónikás:⁸

Iste enim rex Ladizlaus filiam regis Karoli de Apulia in coniugium habebat. Sed spreto thoro coniugali filiabus adhesit Cumanorum [...]

¹ A XIV. századi krónikakompozíció Anjou-kori folytatásának nyelvi kérdése (A budai minorita krónika latin nyelve).

² „A XIV. századi krónikakompozíció Anjou-kori folytatásának nyelvezete. (A budai minorita krónika latin nyelve)”, *FONS XVIII* (2011) 2. szám, 159–268.

³ A tudománytörténeti összefoglalást ld. uo. 210–215.

⁴ *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*. Praefatus est, textum recensuit, annotationibus instruxit Alexander DOMANOVSKY, in *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* (a továbbiakban SRH). Edendo operi praefuit Emericus SZENTPÉTERY. Vol. I. Budapestini 1937. 217–505.

⁵ SRH I. c. 181, pp. 471–472.

⁶ SOMOGYI (2. jz.) 260: „2Reg 11,3–4”, a bibliai könyv jelzése helyesen 1Reg, illetve a középkori hagyományt is figyelembe vevő jelölésünk szerint: 3Rg (=1Rg).

⁷ SOMOGYI (2. jz.) 260–261. (260: tévesen „183.”) A 74. jegyzetben Somogyi Szilvia illően hivatkozik „készülő” tanulmányomra, amely —íme— az ő tanulmánya után készült el...

⁸ SRH I. c. 182, p. 471.

Föltűnik a liturgikus párhuzam, a Szent Imre-Alleluja verzusa:

*Sprevit thorum coniugalem, / intrat chorum virginalem / confessor Christi,
Emericus, / Stephani regis unicus, / qui inter choros angelorum / fert coronam
confessorum, / oret pro nobis in caelis, / cuius nos festa / veneramur in terris.*

(A szövegváltozatokat itt nem közlöm. A *thorus* középkori írásmódját a *chorus*-nak való megfelelés miatt meghagyom.) A szöveget s dallamát az első, a XIV. század második felére datált előfordulás közreadói bőségesen elemezték.⁹ Szent Imre XIII. századra keltezett¹⁰ verses officiumával való esetleges stilisztikai összefüggését majd alaposan meg kell vizsgálni. Holl Béla szerint a verses verzus „korábbi, mint a [...]” XIV. század végén elterjedt *Ave Verbi Dei Parens* (Visitatio BMV) „sequentia és bizonyosan magyarországi szerzőtől származik.”¹¹

Somogyi Szilvia a *thorus coniugalis* szövszerkezethez párhuzamul idézi¹² továbbá IV. Honorius pápának a László királyhoz intézett 1287-es levelét, amely „akár a krónikaszöveg közvetlen előzményének is tekinthető lenne”. A 183. fejezetben, ahol részleges ismétlésként csak a „thoro viveret coniugali” kifejezés szerepel, kézenfekvőnek tűnnék a pápai dörgedelem idézése. Ez lenne a 182. fejezet hosszabb kifejezésének —s netán a verses verzusnak— az eredete?

A helyzet bonyolultabb, s most nem is teszek javaslatot a megoldásra. Az *Analecta Hymnica* XXXVII. kötetében 268-as szám alatt két, XV. századi németalföldi (’s-Hertogenbosch) forrásból idézik¹³ a skót származású, szüzessége védelmében hazájából elmenekült, s a vele Liège-ben történt csoda miatt Németalföldön különösen tisztelt szent nő, Oda (c.680–c.726) *Christo plaude plebs mundata* szekvenciáját. Az 5a strófával nyilvánvaló a magyar szövegek rokonsága: *Spreto thoro coniugali / cupit choro virginali / vivere in gloria.*

Csak párhuzamokat soroltam föl, az intertextuális összefüggések, időviszonyok meghatározása nélkül. Bizonyításra váró sejtésem az, hogy a *spreto thoro [...] choro virginali* fordulat az eredeti, ezt idézte egy általam még nem azonosított versből a minorita (természetesen Kun Lászlóra más hangsúllyal alkalmazva), ennek parafrázisa a Szent Imre-Alleluja, és ezt dolgozza át a XV. századból ismert —de akár korábbi is származó— Oda-szekvencia is.

⁹ KÖRMENDY Kinga — HOLL Béla — SZENDREI Janka: „Szent Imre esztergomi tisztelete a 14. században. Az Akadémiai Könyvtár T 1028 graduale töredékének kodikológiai, szövegkritikai és zenei elemzése”, *Magyar Könyvszemle* CXIII (1997) 125–148.

¹⁰ „Dallamminták a verses Szent Imre-zsolozsmához”, in BERLÁSZ Melinda — DOMOKOS Mária (szerk.): *Zenatudományi Dolgozatok* 1979. MTA Zenatudományi Intézet, Budapest 1979. 71–84.

¹¹ KÖRMENDY Kinga — HOLL Béla — SZENDREI Janka (9. jz.), „A Szt. Imre tiszteletére szerzett Alleluia-vers szövegahagyománya” (Holl Béla): 139skk.

¹² SOMOGYI (2. jz.) 258, 75. jz.: „*thorum fedare non metuis coniugalem. Theiner, Augustin: Vetera monumenta historica Hungariorum Sacram illustrantia. I. Ab Honorio PP. III. usque ad Clementem PP. VI., 1216–1352. Roma, 1859. 354. p.*”

¹³ *Sequentiae ineditae. Liturgische Prosen des Mittelalters aus Handschriften und Frühdrucken.* Hrsg. Guido Maria DREVES — Clemens BLUME. Fünfte Folge. (Analecta Hymnica XXXVII.) O. R. Reissland, Leipzig 1901. 233–234. Az idézett strófa: 234.